

התמודדות עם אתגרים קהילתיים ואישיים בבית ספר למפונים מהצפון

יצחקי גולן*

מוקדש לצוות החד-פעמי של מרחב חינוכי כנרת

נעשה ונשמע (שמות, כ"ד, ז').

'מרחב חינוכי כנרת' הוקם יש מאין כמענה למציאות החדשה שבפניה ניצבו תושבי הצפון שהתפנו בחטף מבתיים לעיר טבריה ולמרחב סובב כנרת באוקטובר 2023. המרחב הוקם כמסגרת חינוכית זמנית עבור כ-800 תלמידי כיתות ז'-י"ב שלמדו במקור בחמישה בתי ספר שונים בגליל המזרחי ובקריית שמונה. תחילה פעל המרחב במועצה האזורית עמק הירדן, ולאחר מכן בקמפוס ייעודי שנבנה עבורו בטבריה. למרות תנאי הפתיחה המאתגרים הצליח המרחב להתפתח למסגרת מתפקדת שבה מתקיימים פעילות לימודית וחברתית, מבחני בגרות, אירועי הערכה ואירועי פרידה. הקמת המרחב ותפקודו ממחישים את קיומו של חוסן אישי וקהילתי. מאמר זה מציג יישומים של התמודדות עם משבר בלתי מוכר וחיוזק מרכיבי החוסן של התלמידים המפונים וקהילת בית הספר. מרחב חינוכי כנרת הוא התנסות אחת מני רבות שנוצרו בתקופת מלחמת חרבות ברזל. אין ספק כי ניתן לקיים את הדברים גם בדרכים שונות, שאותן למדנו מעמיתים לאורך הדרך.

למרבה המזל, הקהילות בצפון הארץ לא חוו את האובדן ומוראות הזוועה שעברו התושבים ביישובי הנגב המערבי ב-7 באוקטובר. עם זאת, המציאות של הפינוי הכפוי והבלתי צפוי מהבית, התפזרות הקהילות, מלחמת ההתשה ביישובים, צמצום מרחבי המחיה ושליטת השגרה הביתית, ומעל כל אלה אי-הוודאות המתמשכת לגבי מועד החזרה ליישובים – יצרו משבר אישי וקהילתי שמרחב חינוכי כנרת היה אחד הכלים שנועדו לתת לו מענה. בעיתות שגרה בית הספר הוא מחולל משמעות גדול מאוד בקהילה. הוא מעסיק את התלמידים ואת הצוות החינוכי, ולא פחות מכך את ההורים, את המשפחה המורחבת ואת מוסדות הרשות המקומית. לכן עצם החזרת מוסד "בית הספר" לזירה והעיסוק שנוצר בפעולתו מתורגמים לכלי חוסן ציבוריים ומהווים מקור להתחדשות בעת התמודדות עם משבר ושיקום.

* מנהל 'מרחב חינוכי כנרת' בחודשים פברואר-יוני 2024.

הקמתו של מרחב חינוכי כנרת ופעולתו לאורך השנה התאפשרו בזכות פעילות מגוונת וחיונית של אנשי המטה במחוז הצפון ובמנהל לחינוך התיישבותי של משרד החינוך, ראשי הרשויות הקולטות והמפונות וצוותי אגפי החינוך שלהן, יחד עם תמיכה נמשכת של ארגוני מגזר שלישי ומוסדות פרטיים. מעל הכול – בזכות המחויבות, הנחישות והמקצועיות של צוות המרחב: אנשי צוות מפונים, מתנדבים, גמלאים ואלו שבאו משבתון, שהצליחו להתמיד ולהיות משמעותיים לכלל הקהילה משלב ההקמה ועד סוף שנת הלימודים.

ציר הזמן

מרחב חינוכי כנרת החל לפעול שלושה שבועות לאחר הפינוי, כמסגרת חינוכית **זמנית** למפונים מהצפון. זאת בתום מהלך בזק של גיוס צוות מוביל, איתור מקום זמני (במכללת כנרת), יצירת קשר עם ההורים ובניית צוות הוראה מקהילת המפונים עצמה, מתנדבים ואנשי חינוך בשבתון ובגמלאות. בתקופה זו עיקר המאמץ היה בהחזקה ובתמיכה, בצד מציאת מקום פיזי, גיבוש הצוות, איוש הכיתות ויצירת תכנים.

שישה שבועות בלבד לאחר ההחלטה להקימו נשלמה בניית קמפוס ייעודי עבור המרחב בטבריה. במקביל הצהירה המדינה כי "השנה תסתיים" במרחב הזמני. הדברים אפשרו למרחב להתפתח למסגרת הדומה מאוד לבית ספר רגיל, ובכלל זה יצירת סדירות של למידה והערכה, בחינות בגרות, טיולים, טקסים, פיתוח מנהיגות תלמידים, ייעוץ, מפגשים עם הורים ואירועי סיום.

לקראת סוף שנת הלימודים תשפ"ד החליט משרד החינוך לבנות מסגרות עורפיות עבור כל אחד מבתי הספר המרכיבים את המרחב. בסוף שנת הלימודים המרחב סיים את תפקידו והתלמידים הנמצאים בטבריה וסובב כנרת עברו בשנת הלימודים תשפ"ה ללמוד בבתי הספר המקוריים.

אתגרים בתחום הקהילתי והמענה שניתן להם

יצירת אמון בעיצומו של משבר עמוק במערכות המדינה

הפינוי המהיר מהבית וכלל האירועים בצפון ובדרום גרמו לאובדן ביטחון אישי וחוללו משבר אמון עמוק של המפונים במערכות הציבוריות. חלק גדול מהחרדה, הכעס והתסכול הופנו כלפי המרחב החינוכי החדש, כמייצג של המערכת הפורמלית וכגוף שאינו מוכר. למן ההתחלה קיים צוות המרחב פעולות מגוונות לבניית האמון מצד ההורים והתלמידים. הן כללו בין היתר נגישות וזמינות של מחנכים, יועצות ומנהלים, עדכונים קבועים בכתב,

מפגשים פנים אל פנים במלונות, יצירת כיתות המורכבות מתלמידים מאותו בית ספר מקורי ומפגשים עם הורים במרחב. להלן מספר דוגמאות מייצגות למאמץ לבניית האמון.

שמירת רציפות תפקודית – המרחב החינוכי פעיל בכל מצב

למרות המרחב הפיזי המצומצם, אילוצי כוח אדם בהוראה והקושי לנהל מאות תלמידים שחווים מסגרת חדשה, זמנית ובלתי מחייבת, התעקש צוות המרחב לקיים פעילות קבועה **פנים אל פנים**. משבר הקורונה קידם מאוד את הנטייה לעבור ללמידה מקוונת, אולם הבחירה במודל למידה זה היא מלכודת הנוגדת חיבור וגיבוש. ההבנה הייתה כי החזרת האמון תתאפשר רק עם יצירת מומנטום של הגעת תלמידים למרחב. כך הוסבו מרחבים בלתי מתאימים לכיתות, ונעשה שימוש בפעילות חוץ-כיתתית (טיולים, סמינרים, אולמות ספורט) כחלופה למחסור במרחב פיזי, ובלבד שתתקיים פעילות פנים אל פנים. אתגר נוסף ביצירת הרציפות התפקודית היה מציאת כוח האדם בהוראה. לצד המאמץ של אנשי צוות המפונים בעצמם, נציין את הצטרפותם של חיילים וחילות מחיל החינוך, שהיו גורם מייצב בעל משמעות קריטית בשלבים הראשונים והמשיכו להיות משמעותיים גם בהמשך השנה, בצד מתנדבים, גמלאים ואנשי חינוך זמינים.

הנכחת מנהיגות אלטרנטיבית בהיעדרה של המנהיגות המוכרת

המנהיגות הבית-ספרית בכל בתי הספר המקוריים הייתה עסוקה לאורך כל השנה באיתור כלל התלמידים מבתי הספר, ביצירה וניהול מסגרות חלופיות לתלמידים שלא פונו מביתם או פונו לאזורים אחרים, לצד טיפול בקליטתם של תלמידים מפונים במסגרות אלטרנטיביות ברחבי המדינה. בשל כך, יכולתם להעניק את תשומת הלב הנדרשת לקהילת המפונים הייתה מוגבלת. הדבר יצר אתגר ניהולי, מאחר שמבחינת ההורים והתלמידים המחנכים וצוותי הניהול המקוריים נתפסו ככתובת האוטנטית עבורם. מנגד, תפיסת הפעולה של המרחב דגלה בשימור המקום של בתי הספר המקוריים כבסיס זהותי ויעד לעתיד לבוא, במקביל להנכחת מנהיגות חדשה הרלוונטית למציאות המתהווה. בתהליך איטי התבצעה החלפה במשקל היחסי של המנהיגים החינוכיים הקבועים והמוכרים להורים ולתלמידים. לדוגמה, מחנך כיתה במרחב נקרא "מוביל כיתה" על מנת לשמר את מעמדו של המחנך המקורי המוכר לכולם, אך לאפשר את ההתמרה הנדרשת לדמות חדשה וזמינה שנוכחת בהווה. מנהלים ואנשי צוות מבית הספר המקורי לא "נמחקו" אלא שימרו בעיקר את המנהיגות הסימבולית, כרקע לצוות החדש והזמני.

המעבר ממקום המגורים הזמני לבית הספר הזמני

הדרך מהבית "המוגן" לבית הספר עוברת בימי שגרה בתווך הציבורי הפתוח, הנתפס בעיני הורים כמאיים. ברשויות האזוריות מרחב ההסעות מפוקח למניעת הטרדה ובריונות. לעומת זאת מרחב כנרת היה "בית ספר על גלגלים", שכדי להגיע אליו התלמידים נדרשו להסעה מרחוק. בתחילת ההפעלה, ל-35 אחוזים מקהילת המרחב, להורים ולתלמידים לא היה ניסיון עם שיטת ההסעות מהמלונות. אלה היוו מקור לחששות של הורים מבחינה בטיחותית וביטחונית. הניסיון הראה שהמאמץ המרכזי של צוות המרחב הביא להצלחה, עם מספר מועט של תקלות.

התמודדות עם אי־ודאות

אחד הגורמים החשובים בהתמודדות עם המשבר, שיצר אי־ודאות לגבי מועד סיומה של תקופת הפליטות וחזרה לשגרה, הוא הענקת ודאות היכן שאפשר והחזרת תחושת השליטה להורים, לתלמידים ולצוות. כשזה מצליח ניתן לראות שיפור מיידי במדדים של נוכחות, איכות הלמידה וצמצום בתלונות, ולהיפך. אחד המנופים לחיזוק תחושת הוודאות הוא

שמירת האיזון בין הזיקה לקהילה החינוכית החדשה לזו המקורית.

לאחר תקופת ההקמה הסוערת התייצבה קהילת מרחב חינוכי כנרת עם תלמידים מארבעה בתי ספר מקוריים – שלושה מהם מהמרחב הכפרי בגליל העליון ואחד מהעיר קריית שמונה. החלוקה בין נקודות המוצא הייתה מאוזנת, ללא דומיננטיות של אף אחת מהקהילות (ראו לוח 1 להלן). ארבעת בתי הספר הם מקיפים-עיוניים השייכים לזרם החינוך הממלכתי, אך לכולם מאפיינים ייחודיים ושונים, כולל בתצורת ההתנהלות השוטפת, אורחות החיים, השפה הפנימית והגישה הפדגוגית. האופי הייחודי של כל מוסד היה מבוסס על מסורת רבת שנים. זאת ועוד, לכל בית ספר היה מתווה פינוי שונה: פינוי של הקמפוס הפיזי וכל הקהילה (קריית שמונה); פינוי הקמפוס וחלק מהקהילה (הר וגיא, אנה פרנק); ופינוי חלק מהקהילה, תוך המשך תפקוד הקמפוס עם חלק מהתלמידים (עמק החולה). לכל אלה הייתה השפעה על תחושות התלמידים ביחס לחבריהם הנמצאים במקום אחר, בדרישות השונות שצוות המורים קיבל מהנהלות המקוריות ועוד.

לוח 1: הרכב התלמידים במוסד החינוכי הזמני

בי"ס מקורי (רשות)	השתייכות למחוז במשרד החינוך	מס' תלמידים בבי"ס המקורי	מס' תלמידים במרחב חינוכי כנרת	% מתוך תלמידי בי"ס המקורי הלומדים במרחב חינוכי כנרת	% מתוך תלמידי מרחב חינוכי כנרת
הר וגיא (גליל עליון)	התיישבותי	1100	160	15%	21%
עמק החולה (גליל עליון)	התיישבותי	1200	145	12%	19%
אנה פרנק (גליל עליון)	התיישבותי	500	160	32%	21%
דנציגר (קריית שמונה)	צפון	1400	285	21%	38%
אחר			5		1%
סה"כ		4200	755	18%	

(הנתונים מעודכנים לרבעון האחרון של שנה"ל תשפ"ד. התלמידים הלומדים בבתי הספר של מוא"צ הגליל העליון מגיעים גם ממוא"צ מבואות החרמון, מוא"צ מרום הגליל ומטולה)

היות שלקשר למקום ולזהות המוסדית יש חשיבות קריטית באשר ליכולת ההתמודדות ולקראת החזרה הביתה, מדיניות הפעולה בנושא במרחב הייתה כפולה: חתירה לפיתוח זיקה למוסד החדש, תוך הקפדה על שימור המחויבות לבתי הספר המקוריים. בפעולה זו אומנם יש ויתור מסוים על עוצמת הזיקה למקום, שהיא תנאי הכרחי ליצירת הגעה ולמידה, אך היא נתרמת מהערך השקוע בקשר אל בית הספר המקורי ושמירתו כמרכיב חי אצל התלמידים וההורים. לעיתים נאלצנו להקטין באופן יזום את ההתקשרות להווה, כדי לא לאבד את התרומה מהקשר הישן. השפה ששימשה במרחב החינוכי הייתה מבוססת על השפות ה"מקוריות", לצד התפתחות שפה חמישית ייחודית למרחב. בפועל נשמר קשר מקצועי וחברי בין ההנהלות, צוותי ניהול וייעוץ בתהליכים חינוכיים ועוד. דוגמאות לפעולות שננקטו ליצירת זיקה מקומית: טיולי שכבה, גיבוש הנהגת תלמידים, טקסים ותחרויות

ספורט. דוגמאות לפעולות לשימור הקשר לבית הספר המקורי: למידת חלק מהתכנים במסגרת בית הספר המקורי (שכבות י'-י"ב), ביקורי מורים, יועצות ומנהלים, השתתפות בטיולים שנתיים וימי כיף שארגנו בתי ספר המקוריים.

מענה לנוער במציאות של סיכון

קהילה מתפקדת יוצרת רשת סבוכה המורכבת ממספר רב של גורמים, חלקם נסתרים, השומרים על יציבותה. הפרימה של הרשת הזו באבחה אחת הסירה מגנוני הגנה רבים – דבר שהביא להגדרתם של כלל התלמידים החיים בצפיפות בבתי מלון, חווים שחיקה באובדן הסמכות ההורית והתמיכה הקהילתית כ"נוער בסיכון". זאת אף שהם לא היו נכללים בהגדרה זו בימים כתיקונם. לבית הספר יש תפקיד מכריע – לשמש גורם מייצב בנתונים מאתגרים אלה, בהיותו המסגרת העיקרית שאלה מגיעים רוב בני הנוער. במרחב החינוכי הוקם מערך עצמאי של יועצות ופסיכולוגים, שפעל בשיתוף קציני הביקור הסדיר והמערכים התומכים ברשויות המפונות ובבתי הספר המקוריים. נוסף על כך הפעיל האגף לנוער בסיכון של משרד החינוך בשיתוף עם צוות ייעודי בבית הספר את תוכנית 'יחד', שמטרתה מתן מענה רגשי ולימודי עבור כמעט 15 אחוזים מהתלמידים. התוכנית, שמטרתה עידוד ביקור סדיר, תמיכה רגשית וחויית הצלחה בלמידה, נמשכה גם בשעות שאחרי הלימודים. הסינרגיה שנוצרה "ברשת האלטרנטיבית" אפשרה להפחית עד חמישה אחוזים את מספר התלמידים שלא הגיעו כלל למרחב. אומנם בשגרה זהו נתון טעון שיפור, אך בהתחשב בנסיבות הוא משקף הצלחה. במקום שבית הספר התקשה לתת מענה לנוער בסיכון נתמכנו בגורמים חיצוניים, דוגמת עמותת 'חוסן ילדינו'.

יצירה מהירה של מסד נתונים אמין לרישום ותקשורת עם הקהילה

עם היציאה לדרך פעל צוות המרחב ליצירת מסד נתונים מדויק לגבי אוכלוסיית המפונים (מיקום, מספר תלמידים, דרכי התקשורת), תוך הישענות על הרשתות החברתיות של הקהילות וכלים דיגיטליים פשוטים וזמינים. המאמץ שהושקע בטיוב הנתונים, בשיתוף הרשויות הקולטות והמפונות, אפשר פתיחה מהירה של המרחב וניהול יעיל ככל האפשר של מערך ההסעות. היכולת לתקשר עם הקהילה ולדייק במענה היא גורם מחזיר אמן אפקטיבי ביותר.

אתגרים בתחום האישי והמענה להם

“פדגוגיה מבוססת קשר”

המציאות שממנה הגיעו התלמידים למרחב בראשית פעולתו הקשתה מאוד על קיום מסגרת בית-ספרית ועל יצירת אקלים לימודי המוכר בשגרה. כמענה לכך בחר צוות ההנהלה להתמקד ב“פדגוגיה מבוססת קשר”, כפי שהיא באה לידי ביטוי ברציונל החינוכי של המרחב: **“מרחב, אוזן קשבת, חיבור אנושי-חינוכי, מענה השואף להיטיב עם צרכים רגשיים, חברתיים ולימודיים, כך שהתלמידים והצוות ירגישו שרואים אותם, ירגישו בית וירצו להגיע גם מחר”**.

המיקוד נשמר לאורך התקופה ועבר התאמות בהתאם להתמשכות המשבר ותהליך האקלום. במסגרת זו הושם דגש על פעילות חברתית וחיזוק התחום הרגשי תחילה, ורק לאחר מכן תוכני הלמידה. דוגמה לכך ניתן למצוא בהתאמת תהליכי ההערכה. ניתן עידוד למורים לקיים תהליכי הערכה אלטרנטיביים, ללא מבחנים או שיעורי בית (“אין בית”), המתבססים על הערכה מגוונת במהלך יום הלימודים במרחב. צוות פדגוגי קיים הדרכה מלווה למורים, כולל לגבי רפלקציה אישית לכל תלמיד, שהונחתה על ידי מובילי הכיתה. עבור חלק מהתלמידים והצוות עמדה הפדגוגיה מבוססת הקשר בסתירה למוכר ולמצופה. לעיתים הדיסוננס בין הדירקטיבה של ההנהלה והמציאות בשטח פגע בתהליך ההתאוששות, ונדרשנו “לשחרר” תוך ביצוע התאמות ועדכונים.

איוש הכיתות

בשלבם הראשונים נעשה איוש הכיתות באופן כמעט רנדומלי. מהר מאוד הובן כי יש חשיבות עליונה לכך שהתלמידים יקובצו בכיתות על פי בית הספר המקורי, בהובלה של צוות מאותו בית ספר. במקומות שבהם נאלצנו לשבץ תלמידים שלא בכיתה של בית הספר המקורי ראינו לאורך השנה קושי רב במדדים של נוכחות, השתלבות חברתית, קבלת משמעת והישגים לימודיים. גם אם ברמת המקור לא חזינו בקושי בשילוב הקהילות ובתחושת השייכות של התלמידים למרחב, הרי ברמת הפרט בכיתה תרומת הקשר למקור, חיבור למנהיגות מוכרת והשיוך הקהילתי באו לידי ביטוי מובהק.

גיבוש ופיתוח הצוות

הצוות המפונה הפגין מחויבות לפעולה במסגרת המרחב למן ההתחלה. עם זאת, הקשיים האובייקטיביים של היותם מפונים יצרו אילוצים רבים בהרכבת מערכת הלמידה. מסגרות

לגיל הרך שפועלות חלקית, מעבריות עקב אילוצים משפחתיים וכדומה קבעו קצב תחלופה ושינויים שאינם מוכרים בשגרה. נוספו על כך השונות בתכנים ובהתמחויות בין בתי הספר. גם כאן הדגש מתחילת הדרך היה מבוסס קשר ומענה מותאם אישית. מפגשי פיתוח צוות נעשו באופן סדור עם מובילי הכיתות. פיתוח רוחבי מלא לא יצא אל הפועל. בנקודות קריטיות (אירועי הערכה, תעודות מחצית וסוף שנה) התקיימו מפגשי רוחב לכלל הצוות, על מנת לאפשר לכל המורים להשתתף. מפגשים אלו כללו גם שיח רגשי, שתרומתו לגיבוש וחיזוק הזיקה לעשייה בלטה מאוד.

שילוב אנשי צוות שאינם מפונים או מצוות בית הספר המקורי

שני שלישים מחברי הצוות במרחב היו מפונים בעצמם, או חברי צוות בבתי הספר שאינם מפונים. ללא קבוצה זו, שמכירה היטב את התלמידים וההורים, קשה היה להצליח. שלישי מאנשי הצוות לא היו מפונים מביתם או מהצוותים של בתי הספר המקוריים. השילוב בין שתי הקבוצות נתפס כהצלחה. אנשי חינוך מקצועיים וכאלו שהתנדבו לקחת חלק הגיעו ממקומות שונים והצטרפו בצורות העסקה ובתפקידים מגוונים. הם היו מקור אנרגיה ותמיכה משמעותיים. שילובם כחלק מהצוות התקבל היטב על ידי ההורים, התלמידים והצוותים של בתי הספר המקוריים.

תמיכה של גורמים ממונים או עמיתים

היכולת לשקם חוסן ולקדם התאוששות בעת משבר מחייבת תמיכה משמעותית מגורמים ממונים או מעמיתים שאינם נמצאים בעין הסערה. מורכבות נוצרת כאשר בעת משבר הנטייה של גופים חיצוניים היא לשמר את החוסן שלהם עצמם באמצעות שמירה על השגרה שלהם, על כל מרכיביה, והתנגדות לשינוי. הרצון הכן למתן אלטרואיסטי משוקלל מול מאגרי האנרגיה הפנימיים. ככל שהמשבר מתארך ומאגרים אלו מאוימים יותר, כך התמיכה הראשונית נשחקת וניכרת התרחקות עד כדי היעלמות. במרחב חינוכי כנרת ראינו את התופעה הזו בעיקר בתחומים הפיזיים ובכוח אדם בהוראה (מענה מהיר לתגמול מחנכים, השאלת מורים מבתי ספר עמיתים ועוד).

מנגד זכינו לתמיכה מתמשכת מגורמים רבים, מהם נציין שתי דוגמאות לבניית חוסן:

הצבת חירום של אנשי מטה במחוז צפון

אנשי צוות רבים שנמצאו בשגרה במערך ההדרכה של המחוז קיבלו "שינוי משימה" והוצבו לתפקידים חינוכיים באתרי מפונים, בפיקוח ובתיאום הקמת בתי הספר ובהוראה פיזית בבתי ספר הזמניים. עם כל אי־הנוחות (שאולי) נגרמה להם בכך, משימת החירום קיבלה עדיפות על פני משימות השגרה, והתאפשרה זמינות כוח אדם איכותי לקהילת המפונים במעונות הזמניים ובמוסדות החינוך הזמניים.

בניית הקמפוס של המרחב החינוכי על ידי עיריית טבריה ומחוז הצפון

בניית המתקן עם תשתית פיזית, מיגונית ודיגיטליות מלאה תוך שישה שבועות היא מופת של התארגנות וניהול סיכונים של העירייה ומטה מחוז הצפון במשרד החינוך. הדבר נעשה במקביל למשימות שגרה וחירום רבות שהיו להם. גם לאחר מסירת המתקן בוצעו שינויים משמעותיים (תחנות הסעה, מערכי הצללה) שלא נצפו מראש, על מנת לאפשר למרחב החינוכי לתת מענה איכותי ורגיעה להורים ולתלמידים.

סיכום

מטרת המרחב הייתה בראש ובראשונה **"להחזיק את התקווה"**. לאור זאת הושם דגש על היכולת של המרחב להיות עבור כל חברי הקהילה מקור של אור בתוך עלטה ומחנק. לצד זאת פעלנו לשם החזרת האמון בעצמנו ובמערכת. בזמן של אובדן אמון ותחושות השפלה פעלנו כדי לסייע לקהילות ולאנשים להזדקף מחדש. אימצנו תפיסת עולם של מאור פנים, גם למי שנראה חזק וגם למי שנדמה חלש. הסתמכנו על התגייסות פנימית של מפונים ולא־מפונים גם יחד ושילבנו את היכולות של כולם כדי לשפר את סיכויי ההצלחה. בחרנו להתמקד בתחושת המסוגלות, להאמין ביכולת להתמודד ביצירתיות עם המכשולים הנערמים בדרך ולהסתגל למציאות חדשה, לאלתר, לעקוף, לשכנע, לרתום, להתנגח וגם להרפות כשצריך. פעלנו לשימור הקשר עם קהילת המקור לצד הוספת שותפים חדשים, תוך הבנה שאנחנו לא לבד ורק עם עזרה נוכל להצליח. כל גורם עזר בדרכו – בעלי תפקידים ומתנדבים. הקפדנו לשמור על איזון כאשר המקורי נשמר כמקור וכעתיד, לצד החדש, הזמני, שיש לקבל וגם לאהוב. החלטנו להתבסס על פדגוגיה של קשר, המעניקה

הובלה לחיזוק העולם הרגשי כנקודת מוצא ללמידה. הדגשנו את חשיבות השמירה על חדוות היצירה וההתחדשות.

גם במצב הישרדותי חשוב לא לאבד את הרצון לחדש ולהתחדש, ללמוד מאנשים חדשים, לחשוף בעצמנו יכולות חדשות ולתת לרעיונות ולתובנות להשרות עלינו צמיחה ושינוי. תיאור החוויה האישית והתובנות של הצוות של מרחב חינוכי כנרת בשנת תשפ"ד יצא בחוברת ייעודית בנובמבר 2024. ניתן למצוא בה העמקה ברמה הבית-ספרית בכלל הנושאים המוזכרים במאמר זה ונוספים. לפרטים ולקבלת הסיכום ניתן לפנות ליצחקי גולן, iatnngo@gmail.com,